

[Замість епіграфа]

З НЕЗАБУТНІХ ДНІВ

На майдані коло церкви
Револуція іде...

П. Тичина

Так живо, так яскраво стає перед очима те, що діялося у Києві тому десять літ, і, здається, не поблідне, не померкне, не зникне з пам'яті ніколи. Звільнений нарід... повалені властители-сатрапи, повалений трон... І на широку дорогу, на вільну дорогу виходять, кайдани розірвавши, народні маси. Маси, що кров'ю їхньою довгий, важкий шлях перед тим скроплено.

Київ сам безпосередньо трону петербурзького не валив, але звалив його руками вояків українських... Київ на власні очі не бачив, як летіли в Петербурзі корони з «августейших» голів, але Київ усіма нервами своїми вчував і кожний стогін голодного знеможеного люду робочого у Петербурзі, і посвист куль, що замість хліба щедрою рукою розсипали їх петербурзькі правителі.

І Київ, зітхнувши вільно, теж почав у себе нову, революційну владу настановляти.

Перша телеграма прийшла до Києва 1 березня. Надіслано її було до залізничників від одного з депутатів. «Старої

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

влади нема. Влада перейшла до Комітету Державної Думи. Треба залишатися всім на місцях і спокійно провадити роботу, таку потрібну для армії і для всієї держави»... Такий був зміст телеграми. Пошепки звістка перелітала з уст до уст. «Старої влади нема»... чарівна звістка. Але як йняти їй віри, коли й сьогодні таке все навкрути, як і вчора? Коли той самий поліцай монументально й непохитно стоїть на варті.

А що як правда? Що як уже воля? Напруження давно висіло в повітрі. Невидимими хмарами сповнено було повітря всієї російської імперії. Військові невдачі... Військові панами... распутінщина та її ліквідація... арешти направо й наліво... борсання нікчемного уряду на всі боки з калейдоскопічною зміною міністрів — це все творило важку задуху коло трону, це все невпинно розхитувало його, підривало «основи».

Підривало «основи». Але коли вони впадуть?

Хтось веде... Якись злочинні руки, прокляті руки ведуть цілу величезну країну шляхом кривавим... штовхають її до безодні, до загибелі. Хтось кидає мільйони люду до пащі кривавого Молоха-війни... хтось спихає знеможених до безодні злиднів, замість хліба годує свинцем...

Хтось веде батьків, чоловіків, синів до шансів, а звідти до «братської могили», що стільки їх курганями височіють по степах та ланах. Матерів, жінок та дітей залишають напризволяще, і це їм тут голодна смерть... А в палацах танцюють, співають та... збирають гроші... на подарунки на фронт...

І це все терпіти?! Мовчки терпіти й покійно конати?!

Ні! Занадто переповнилося море страждання. Море вже виходить з берегів, розгортає свої велетенські хвилі. Зашуміло. Ось-ось затопить всіх тих, хто ніби на тих скелях неприступних сидючи, у палацах своїх бенкетують, панують коштом мільйонів поневолених.

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

Терпець їм урвався. Поневолені здобувають волю.

І хоч давно сподіване, давно очікуване, давно вимріяне — це сталося якось несподівано. Як серед передгрозової тиші раптом гряне грім, стрельне блискавка... Грім грянув у столиці і відгуки його та іскри огневої блискавиці розкидалися по всіх усюдах, від Молдаванина до Фінна по всіх закутках «в'язниці народів».

Як це сталося, Київ і ціла Україна переживали Шевченкові дні. Німі, мовчазні цього року, як і попереднього, як і всі ці останні роки військового стану.

Люди збиралися «по катакомбах» — нишком згадати пам'ять великого революціонера-поета, але прилюдно про це ніде не було чути. На таких мовчазних сходинах довелося й мені бути — двері щільно зачинені, вікна глухо завішані, стримана бесіда — тут нічого власне нема, лише «чашки чаю» для членів...

Та довелося бачити й таке свято, що його ніде, мабуть, такого більше й не було, та й сама вже такого саме ніколи не побачу. Прилюдне, сила-силенна дітей, вихователі, гості. І ген-ген на широкий простір чути було згуки пісні, урочистий гомін свята, не мовчазного, не боязкого. Це діти в притулках однієї громадської установи, не підведених під загальний ранжир, зворушливо й урочисто святкували пам'ять того, кого вони мали за найпалкішого оборонця дітей-безбатченків, кого шанували, як геніяльного співця лихої долі сирітської.

Дивниця, чому ж можливе було це в ті чорно-криваві дні, останні дні царату? Як це можна було зважитися святкувати Шевченківські дні, та ще в дитячих установах?

А це тому, що ці дитячі установи були немов автономна республіка, немов республіка в монархії, належачи не до загальної сітки державних казньонних притулків, а до

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

громадської організації, що й сама творила немов окрему республіку.

Це мені довелося, замінивши перо (заборона української преси, журналістики) на меч, чи, швидше, на червоного хреста, організувати — на пропозицію одної громадської установи — дитячу допомогу на фронті. Там робота провадилася в специфічно-військових умовах, але якраз серед цього військового хаосу та безголов'я ми могли взяти революційну лінію у своїй роботі. «Как, малорускій — язык преподаванія?!» — Але ж це діти галицькі, вони інакшого не розуміють... «І потом, какіе-то тут у вас революционніе методи воспитанія, какаят-о трудовая коммуна...» — Але ж треба дітей сиріт привчати до організованої праці... «Но у вас і персонал тут работает наравне с детьмі, какое-то такое неподобающее равенство, нет субординації»... — Але ж у вихованні потрібний приклад... «Д-да, конечно... пример необходим. А еті революционніе изданія тоже необходимы?» — І ревізор триумфально витягав з-поміж книжок тоненьку нелегальну брошуру. — О, їх стільки отаких книжечок ми зустрічаємо тут розкиданих на фронті, що не диво, коли яка засунеться поміж книжками. Стільки вже нам доводилося їх палити... «Значіт, ви константіруете здесь развітіе преступной агітації і недостаточніе мери боротьби с ней?» І начальство заклопотано «отбивало», даючи нам спокій.

А тут в тилу, у Києві, коло Києва, важко було таку лінію провадити. «Бдiтельное око» начальства було тут завжди на своєму місці, догляд міг бути організований та систематичний. Та по дитячих установах працювали переважно революційно налаштовані виховательки, а часом і вельми активні революціонерки, і вони природно вносили свої настрої, свої переконання і в справу виховання, утворюючи дійсно трудові комуні з притулків — хоч і з максимальною дозою обережності.

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

І ось тут, в цьому «дитячому містечку», у Пущі-Водиці Шевченкові дні не могли пройти тихо, мовчазно, непомітно. Навпаки, ще дужче забуяло тут життя, ще голосніше загомоніли дитячі голоси... повною силою залунало в устах дитячих Шевченкове слово. Радісно, захоплено заходилися коло свята діти і влаштували. Такого, мабуть, ніде не було на просторах підвладних білому цареві Шевченкового свята.

Сила дітей, вихователі, вчителі і гості... Діти Шевченкові слова виголошували, свої слова про нього сплітали у незабутній запашний вінок, і це все разом — слова, співи, почуття — було таке сильне, таке могутнє в ці останні нелегальні Шевченкові дні. Це був стихійний вибух, і годі було його стримати, як годі стримати було той вибух, що в ці самі дні там, у столиці, мов землетрус перевертав старе життя країни та повертав його на цілком нові шляхи.

А ось інший малюнок. У низькій, тісній кімнаті (справжні катакомби) — кілька столів. Коло них кількадесятеро людей. Тихо, спокійно. П'ють чай. Вікна щільно завішані. Але чи не підгляда там хто попід вікнами?... Двері замкнені. Але чи не з'явиться в них який поліцай... Тихо. Але ось стриманий гомін. Голова дає комусь слово. Всі промови — обережні, стримані навколо школи. Скласти фонд на українську школу... подати прохання до міністерства про приватну українську середню школу... утворити комісію для складання підручників — це все, про що можна за сучасних умов мріяти. І хоч голова зборів, давній революціонер, враз захопившись іде далі: добиватися всіма силами народної школи, вивести народні маси з темряви, розкрити народові очі... але це й слухати лячно якось... хто знає, щоб ще хто не доніс. І загальна резолюція така коротка, така маленька «прохати дозволу на приватну українську школу».

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](#)